N°. 73.

DE GRONDWET.

VERSCHIJNT
Alle dagen, behalve Zon- en Feestdagen.

PRIJS DER ADVERTENTIEN:
Van één tot zes regels . . . . f 1.00.
Voor elken regel meer. . . . . „ 0.15.
Behalve de 35 cts. zegelgeld.

VRIJDAG 19 AUGUSTUS.

UITGEVERS-DIRECTEUREN:
JOH. NOMAN en ZOON, te 's Gravenhage.

Brieven franco aan het Bureau De Grondwet.
Jan Hendrikstraat, n°. 259.

ABONNEMENTSPRIJS:
Voor 's Gravenhage per 3 maanden . . . . f 4.50.
Voor de overige steden des Rijks . . . . . „ 5.00.

Hoofd-Bureau voor Ned. Oost-Indië:
W. J. VAN HAREN NOMAN, te Batavia.
Prijs franco per Landmail voor Java en buitenbezittingen, per jaar, met vooruitbetaling bij het nemen van het abonnement f 60, Ned. Cour.

De Heeren de Kempenaer en van Lennep.

[illegible] kerkgenootschappen [illegible] sprekers, voerden zaven het woord ter harer verdediging. Maar wij noemen deze victorie vreemdsoortig, omdat men zelden of nooit eene wet zal hebben hooren aanbevelen op zoodanige dwaze gronden.

Het is niet de waarheid, de opregtheid, de wettigheid die men voorstaat; de eerste zinsnede van elke der verdedigings-redevoeringen toont dat duidelijk aan. De wet is de cliënt, die, ten gevolge van de aanklagt der Natie, voor de vierschaar der waarheid tot volledige belijdenis van schuld is gekomen, en die men nu ambtshalve verdedigt, door uitvlugten te zoeken of hem in de genade der regters aan te bevelen. Dat is de waarachtige positie der wet tegenover de Natie; dat is de taak, waartoe de meerderheid der Kamer hare stem verheft.

Minder dan ooit spreekt hier partijdigheid; maar wij vragen elk eerlijk man, of het gevoel hem niet althans moet drijven tot twijfel, wanneer hij door mannen, wier namen geëerd zijn in het land, eene wet à corps et à âme hoort verdedigen, op gronden, die òf de lachlust opwekken, òf den toets van het gezonde verstand niet kunnen doorstaan, òf zelfs wel den verdediger zelven in oneere brengen?

Reeds eergister maakte de Heer DE KEMPENAER, door een spitsvondig pleidooi, met deze soort van verdediging een begin. Om den cliënt, om de wet te redden, was dien [illegible] slechts één middel overgebleven: hij loochende het gezag en de kracht van zijn eigen werk; hij ontnam elke beteekenis en elk gewigt aan al datgeen, waartoe hij zelf zooveel had bijgedragen, en waarvoor hij steeds aanspraak heeft op de dankbaarheid van het Vaderland. Ten einde de Grondwet te kneeden naar den wil van den Heer VAN HALL, moest de Heer DE KEMPENAER — het doet ons leed voor dien verdienstelijken volksvertegenwoordiger — er toe komen, om zijn eigen ik te verloochenen. Dat is geene onbaatzuchtigheid; het is een onnatuurlijk bewijs, hoe ver de zucht kan drijven naar de verovering van hetgeen was verloren. De Heer DE KEMPENAER, om aan te toonen, dat de Grondwet veroorlooft eene wet, als die aangeboden is, moest vooraf tot de bekentenis komen, dat al wat *hij zelf*, al wat de *Regering*, al wat de *Tweede*, de *Eerste*, de *Dubbele* Kamer had geschreven en gezegd over de Grondwets-herziening, die zij hebben tot stand gebragt, *niets beteekende*, geenerlei gewigt had voor de uitlegging van hetgeen de Grondwetgever had bedoeld. Alleen wat hij thans, op 16 Aug. 1853, zou verklaren te zijn de ware beteekenis der Grondwet, behoorde als evangelie te worden aangenomen! Wij vragen het: is er meer noodig om de wet te doen veroordeelen door het gezonde verstand dan zoodanige defensie?

De Heer VAN LENNEP is de uitvinder van een nieuw gezigtspunt, ter verdediging van den tot bekentenis gebragten cliënt. Hij bewijst middaghelder, dat de Grondwet heeft gewild eene *preventieve wet*. De vinding zou inderdaad vernuftig heeten, als zij voortgekomen ware uit het brein van de *Amsterdamsche Courant;* maar of zij den wetgever, vooral of zij den hooggewaardeerden dichter waardig is, meenen wij te mogen betwijfelen. De Heer VAN LENNEP redeneert aldus: „*Waken* in de Grondwet beteekent preventie. Dat is vooreerst duidelijk, omdat ik, toen DONKER CURTIUS in 1848 mij de Grondwet toezond, om ze van taal- en spelfouten te zuiveren, bij dat woord geen ? heb gezet; want ik heb *waken* nooit anders dan in preventieven zin opgevat. Dat *waken* inderdaad preventie beteekent, dat de Grondwet die gewild heeft is niet minder duidelijk. De Grondwetgever heeft zich voorgesteld dat *Mormonen* zich hier zouden vestigen; dat de *naaktloopers* weder in de mode zouden komen; ja, dat de *Thougs* van Indië (die alléén in de verbeelding van DE MÉRY hebben bestaan; maar dat doet er niet toe) hier hunne bloeddorstige liefhebberij zouden gaan uitoefenen„. En nu vraagt de Heer VAN LENNEP in gemoede, en zonder te lagchen (waarlijk de dichter was op dit oogenblik als *Keizer eener rederijkerskamer* onovertreffelijk), of de Grondwet [illegible] Dit betoog scheen nogtans den Heer VAN LENNEP nog niet overtuigend genoeg; en nu opent hij alweder een „nieuw gezigtspunt„, dat vooral op den Heer GODEFROI zoo niet nu, dan toch vroeger diepen indruk schijnt gemaakt te hebben. „De Joden worden besneden„ roept de Heer VAN LENNEP uit. De besnijdenis — let wel op — is eene „moedwillig toegebragte wonde„ en valt alzoo onder het bereik van de strafwet; en om nu te „*voorkomen*„, dat al de besnijders der Joden-kinderen als „moedwillige verwonders„ zullen worden teregtgesteld, is er een fameus vaderlijk Koninklijk besluit van Julij 1820, waarbij bevolen wordt, dat de operatie alleen door een behoorlijk geëxamineerden „besnijder„ mag volbragt worden. Dat besluit van Julij 1820, in verband met de „moedwillige verwonding„ van de Joodsche kinderen, is voor den Heer VAN LENNEP het krachtigste bewijs, dat de Heer VAN HALL perfect in zijn regt is, om, onder vigueur van de Grondwet van 1848, eene preventieve wet te maken op de kerkgenootschappen! En mijnheer VAN LENNEP, die geteld wordt onder de illustratiën van het land?

Maar mijnheer VAN LENNEP heeft nog een derde „nieuw gezigtspunt„; en inderdaad dit gezigtspunt was in allen deele verrassend. Het moet den *Keizer der Rederijkerskamer* toch toegeschenen zijn, dat de *Mormonen*, de *naaktloopers*, de *Thougs* en de „besnijdenis der Joden„, niet geheel afdoende argumenten waren om aan te toonen, dat de wet van VAN HALL de wet is par excellence. En nu wordt er een ander middel van defensie aangevoerd. De Heer VAN LENNEP vraagt, of het vóór 1830 niet wel eens gebeurd is, dat een Minister, om er eene wet door te halen, aan die wet eene beteekenis heeft gegeven, strijdig met hare letter, met haren geest en hare bedoeling? Vele oud-Ministers, in de Kamer aanwezig, schenen door deze opmerking nog al ietwes door „niet-aangename historische herinneringen„ te zijn getroffen; maar hoe dit ook zij: de Heer VAN LENNEP meende dat Ministers wel eens de Kamers hadden „*verschalkt*„, door ze eene wet te laten aannemen, met de bedoeling om ze later geheel anders uit te voeren dan beloofd was. Zonder nu eenige zinspeling te maken, meende de Heer VAN LENNEP zich echter verpligt, uit dien hoofde, alleen te letten op de *letter* van de Grondwet. Inderdaad „een nieuw gezigtspunt!„ De Heer VAN LENNEP verklaart hier, dat het Ministerie van 1848 [waarvan de Heeren DE KEMPENAER en DONKER CURTIUS deel maakten] de Kamers wel hadden kunnen „*verschalken*„, door ze eene Grondwet te doen aannemen met de bedoeling, om die later in geheel anderen zin uit te voeren dan men aan de Kamers op de mouw had gespeld. Dat nieuwe gezigtspunt geeft ook nog eene andere les. Het zegt: „Vertrouw u ook „thans niet op de uitlegging, die de Heer DONKER „CURTIUS van *deze* wet zal geven; want hij kan de Ka„mer wel willen *verschalken*, als in 1848. De verklaring „dat de wet gelijke bescherming verleent, kan later „wel beteekenen: *ongelijke verdrukking*.„

Wij vragen het andermaal, wat moet er gedacht worden van eene wet, die *zulke* defensie-middelen noodig maakt? Van eene wet, die slechts door *paradoxen* kan worden vergoêlijkt; die, om een glimp van regt en billijkheid te erlangen, de wegcijfering vereischt van de geschiedenis der wet, die de grondslag is van onze staatsinstellingen? Van eene wet, ter wier regtvaardiging men de hulp van *Mormonen*, *naaktloopers*, *Thougs* en „*besnijders*„ moet inroepen: ter wier verdediging men een vroeger Ministerie moet brengen onder de verdenking, dat het de Kamers bij de aanneming der Grondwet heeft „verschalkt?„

Ja, als dit alles opgaat, dan gelooven wij dat de Heer BOSSCHA regt had, toen hij zeide, „dat hij de tijd zag naderen, waarin het gemakkelijk zou vallen de constitutiën omver te werpen.„ Maar, mijnheer BOSSCHA, dan zal die omverwerping niet in ons land geschieden door den invloed van eenige bisschoppen, of van den „ultramontaanschen overmoed„, gelijk *thans* de geijkte term [illegible] VAN LENNEP en anderen de grondslagen dier constitutie ondermijnt, door hare geschiedenis te verloochenen of naar uwe reactionnaire inzigten te plooijen.

Staten-Generaal.

Tweede Kamer.

Behandeling van de Wet regelende het toezigt op de onderscheidene Kerkgenootschappen.

ZITTING VAN DONDERDAG, 18 AUGUSTUS.

In deze zitting zijn 12 adressen ingekomen betrekkelijk het wets-ontwerp nopens de kerkgenootschappen.

Aan de orde is de voortzetting der algemeene beraadslagingen over het wets-ontwerp tot regeling van het toezigt over de onderscheidene kerkgenootschappen.

De heer BEENS, na de belangrijkheid van het onderwerp te hebben in het licht gesteld, bepaald zich tot zeer enkele opmerkingen. Hij had zich steeds voorgesteld, dat er geen twijfel meer kon bestaan, of de Grondwet van 1848 had het pleit ten voordeele der volkomen vrijheid van de kerkgenootschappen beslist. Dat pleit is echter, tot zijn leedwezen wederom verlevendigd en daardoor het Vaderland weder aan onzalige twisten ten prooi gegeven. Hij meent, dat alleen een misverstand oorzaak is ge[illegible] der bezadigdheid heeft verlaten en hij hoopt nog, dat men deze crisis zal kunnen te boven komen. Hij zal zich ten deze geheel bewegen op het terrein van de Grondwet. Hij gaat die, op het voetspoor van andere tegenstanders der wet, in bijzonderheden na en beroept zich op de stukken en redevoeringen bij gelegenheid der Grondwets-herziening welk een en ander men voor het regt verstand harer bepalingen niet mag uit het oog verliezen. Vooral haalt hij aan, wat destijds in de dubbele Kamer was aangevoerd door den Heer VAN HEEMSTRA, toen Minister voor de zaken der Herv. Eeredienst enz., alles tegen de inmenging van het staatsgezag in kerkelijke zaken. Hij onderzoekt vervolgens de argumenten van de Regering en van verschillende sprekers ten voordeele dezer wet. Wat de wet van Germinal betreft, daarover zal hij niet veel zeggen, na al hetgeen over hare regtsgeldigheid reeds door anderen is in het midden gebragt. Naar zijne overtuiging, kan die wet niet meer geacht worden te bestaan, en, zoo ja, dan moet zij hoe eer hoe beter worden afgeschaft, als geheel in strijd met de woorden en de beginselen der Grondwet. Ten opzigte van de bijgebragte gronden van noodzakelijkheid der wet, die hij bestrijdt, neemt hij art. 169 der Grondwet in beschouwing. Het *waken*, dáár voorgeschreven, behoort, volgens hem, geheel tot de uitvoerende magt, maar daartoe is de wetgevende magt ten eenemale onbevoegd mede te werken. Maar gesteld, de laatste ware daartoe bevoegd, waar zijn dan de grenzen? Hij waarschuwt zich op dat gemengd terrein niet te begeven, en ook van dat terrein zijn de grenzen niet opgegeven. Neen, overtredingen, ook in dit als even goed in andere opzigten, moet alleen worden overgelaten aan de gewone strafwet. Is deze onvoldoende, hij wil gaarne medewerken, haar aan te vullen. Dit is het éénige, ware terrein. Art. 165, dat *bescherming* bepaalt, pleit zijns erachtens juist *tegen* deze wet. *Beschermen* beteekent *handhaven* der kerkgenootschappen in hun *wezen*, in hun *bestaan*. Hoe kan men die kerkgenootschappen beschermen, als men hun bestaan verhindert en belemmert, en dan nog wel door *gelijke* bescherming? Ten slotte betoogt hij, dat men een gevaarlijken weg betreedt. De gevolgen eener aanneming van deze wet zullen onmiskenbaar zijn de vermeerdering der tweedragt, van spanning en onrust, door willekeurig en wederregtelijk de katholijke bevolking te grieven, waartoe zij geen aanleiding heeft gegeven; want de invoering der bisschoppelijke hierarchie, was geheel op kerkelijk gebied; daarbij werden niemands regten gekrenkt. Hij herinnert aan de verdraagzame woorden door Willem II bij zijne troonsbestijging uitgesproken, en hoopt voor de eer van het Vaderland, dat die nimmer uit het

geheugen zullen worden gewischt. Reeds bij het Concordaat van 1827, was de inrigting van een bisschoppelijk bestuur toegezegd, en is nooit tot eene uitvoering gekomen; en, nu dat Concordaat is ingetrokken, nu wil men wederom nieuwe bezwaren inbrengen, nieuwe belemmeringen in den weg leggen, waartoe hij slechts op art. 5 der voordragt behoeft te wijzen. Zoodanige wijze van handelen is niet billijk, is niet regtvaardig. Maar men had aan den dag gelegd eene vrees voor de rigting en den invloed van Rome. Hij ontkent het bestaan van dien invloed en noemt die vrees een schrikbeeld. Indien die invloed zich werkelijk op het staatkundig gebied zou doen gevoelen, hij zou daartegen niet minder dan elk ander protesteren. Dit zou toch zijn niet in overstemming met onze grondwettige instellingen, en in Nederland, bij de afscheiding van Kerk en Staat, eene volslagen onmogelijkheid. De Katholijken in Nederland zijn, ja in geestelijke zaken onderworpen aan den Paus, maar blijven niet minder Nederlanders, even gehecht aan hunnen geboortegrond, even trouw aan hunnen Koning als hunne overige medeburgers.

De heer STORM voelt zich gedrongen bij het opnemen van het woord zijn protest te voegen bij dat zijner andere Katholijke medeleden tegen de wijze, waarop de Regering dit noodlottige ontwerp in de wereld heeft gebragt en behandelt, kennelijk met het oogmerk, om zich van allen Katholijken invloed te ontdoen. De handelwijze der Regering doet levendig herinneren aan de woorden, in eene aangelegenheid, ook dit land betreffende, en door de geschiedenis bewaard: »Nous traiterons *de* vous, *sans* vous, *chez* vous.« Het is alsof de Regering deze historische woorden uit den mond van den veroveraar heeft overgenomen en de Katholijken toeroept: weg met allen Paapschen invloed; wij zullen hier handelen over u, buiten u, en gij zult het lijdelijk aanzien. Maar onregt en dwang zijn twee onkruiden, die wel spoedig kunnen wortel vatten en welig opschieten, wier verderfelijke sappen wel de schromelijkste uitwerking hebben; maar gelukkig zijn die planten van korten duur. Men had boven deze wet, in plaats van te stellen: *tot regeling van het toezigt over de onderscheidene kerkgenootschappen*, eenvoudig moeten aanwijzen wat zij werkelijk is: *eene anti-katholijke gelegenheids-wet*. Het is niet voor de eerste maal, dat hij hier geroepen is, het woord te voeren in het belang der godsdienstige vrijheid; hij heeft die vrijheid ook ingeroepen toen zijne protestantsche landgenooten, die voor zich eischten. Maar nu schijnt hun toestand en hun belang geheel omgekeerd. Zij zouden nu hun kerkgenootschap tot het uiterste in vrijheden en regten willen inkrimpen, met het uitzigt, om dit ook aan de Katholijken in de hoogste mate te doen ondervinden. Als hij nu de uitlegging van naderbij beschouwt, die men aan het woord *bescherming* heeft gegeven, dan kan hij die uitlegging volstrekt niet deelen. Met het systema, daaromtrent door zijne tegenpartij ontwikkeld, kan het katholijke kerkgenootschap niet bestaan. Men heeft eene vrijheid en bescherming in eene gelijke mate voorgespiegeld, zonder de behoeften van het Kath. kerkgenootschap en zijne leer te raadplegen. Nu kan de spreker op dit punt niet beter doen dan den tegenwoordigen Minister van Justitie (den heer DONKER CURTIUS), wiens woorden en antecedenten hij zoo gaarne raadpleegt, na te gaan, en dan zal men door dezen krachtig en kernachtig vinden uitgedrukt, wat de gevolgen zijn van die gelijke bescherming te eischen, hoofdzakelijk daarop nederkomende, dat men vrijheid vraagt voor zich zelven en niet voor anderen, waaraan de Regering, waarvan de heer D. C. toenmaals deel maakte, meende niet te moeten toegeven. Hij beroept zich verder op een advies van den Staatsraad, van den 13 Mei 1814, n°. 6, uitgebragt bij gelegenheid eener klagt der Protestantsche kerk wegens inmenging der Regering in hare aangelegenheden. De Staatsraad geeft daarin te kennen, dat de tusschenkomst der Regering zich alleen mag bepalen tot schikkingen van bloot finantielen aard. Die woorden en dat advies hebben hem diep getroffen. Dit was de triumph der protestantsche kerk, harer geheel waardig. En wat willen nu de protestanten? — Hij had zich aanvankelijk voorgesteld twee punten te behandelen in de eerste plaats, de bestaanbaarheid dezer wet, aan de Grondwet te toetsen; en ten andere de regtsgeldigheid der wet van Germinal te bespreken. Hij zal niettemin zich onthouden van gronden bij te brengen, reeds door andere sprekers, naar zijne opvatting der zaak, voldingend behandeld. Hij zal echter dit ontwerp beschouwen volgens de leerstellingen der Kath.-Kerk en dus uit een meer Kath. gezigtspunt dan door zijne Kath. medeleden tot dus is geschied. Hij zal dit wil niet doen als vertegenwoordiger der Kath. maar als *ook* hen vertegenwoordigende, gelijk zijne andere medeleden, ofschoon protestanten, toch ook geroepen zijn hunne vrijheden en regten te beschermen. De Kath. Kerk nu is in een geheel anderen toestand geplaatst dan de overige kerken. Hare vrijheid eischt iets meer dan de andere, ofschoon altijd in harmonie met de Grondwet. De Protestantsche Kerk kan, zoo zij wil, iets van hare vrijheid opofferen en eenige inmenging van het staatsgezag dulden, zonder daarom nog hare zelfstandigheid op te offeren; maar de Kath. Kerk mag volgens hare leerstellingen niets van haar regt tot eigen inrigting en regeling opgeven. De instelling van bisschoppen de vestiging hunner zetels, de omschrijving van derzelver jurisdictie, — dit alles mag zij niet overlaten aan het wereldlijk gezag. Dit brengt hare leer mede. Haalt men nu voorbeelden aan voor het tegendeel van die waarheid, dan zijn dit niet anders dan de gevolgen van het gebeurde in vroeger dagen, waarbij de Paus een gedeelte van zijn gezag heeft gedelegeerd. De Paus deed dit ten behoeve van den eersten consul van Frankrijk, onder de voorwaarde evenwel, dat, indien de opvolger van den eersten consul geen Kath. Vorst mogt zijn, die delegatie van magt zou ophouden en komen te vervallen. De Kath. kerk heeft eene zelfstandige magt, onafhankelijk van de medewerking der Regering. En zal men dan den Katholijken, door de aanneming dezer wet, met dat beginsel in strijd, een gewetensdwang aandoen en, in strijd met de beginselen der Grondwet, hun hunne dierbaarste regten ontnemen, om aan eene kunstmatig opgewekte bezorgdheid voldoening te geven? Hij ontkent dat er sprake was van een *mouvement spontané*. Kan men toch tegenspreken, dat de beweging uitgelokt was door uitdeeling van geld, door toespraken van den kansel; dat men door klokkengelui de gemeente heeft opgeroepen en aangespoord tot het teekenen van adressen en wat niet al? Toen *die* beweging bestond, toen had de Regering de ingezetenen tot rust en orde moeten terugbrengen. Zij vond hare magt daartoe in de voorschriften der strafwet. Toen was het oogenblik daar, om te *waken*, om den Koning zijn regt te doen uitoefenen en te doen gelden. Maar wat heeft de Regering, in plaats daarvan, gedaan? Men heeft zich ten speelbal gesteld van de hartstogten en de opgewondenheid, en men heeft in de walgelijke ophooping van haat, hartstogt en driften de bouwstoffen gevonden voor deze wet. — De Spreker gaat alsnu de punten, door sommige sprekers bijgebragt, na; bestrijdt hun voorgestelde beschouwingen en schrikbeelden; keurt af den onverdraagzamen toon, daarbij gebezigd; doet het ongegronde hunner beweringen uitkomen en vestigt voornamelijk de aandacht daarop, dat, voor zoover de geschiedenis voorbeelden mogt hebben opgeleverd, welke de juistheid dier stellingen zouden moeten staven — doch waartegen hij ook andere voorbeelden overstelt — de loop der tijden, de veranderde omstandigheden, de ontwikkeling in geest en beschaving daarin aanmerkelijk verandering hebben gebragt; dat bekrompen begrippen en handelingen, door de latere gebeurtenissen, hebben plaats gemaakt voor gewijzigde, helderder begrippen; dat eene andere voorstelling den toets der goede trouw moeijelijk kan doorstaan. Een verder deel zijner rede wijdt hij toe aan de afgetreden ministers; hij toont aan het ongegronde der beschuldigingen, tegen hen in het midden gebragt; het bittere der verwijten, tegen hen geuit. Eindelijk wijst hij op de zamenstelling van het tegenwoordig ministerie, dat vooral bij de verdediging eener wet als deze bij hem een treurigen indruk verwekt. Hij herinnert dat drie leden daarvan zelve hebben medegeteekend de beschouwingen van het vorig ministerie in een stuk, den Koning aangeboden, en dat hunne aftreding voorafging; een stuk, dat van vastheid van beginselen, van vastheid en onafhankelijkheid van karakter getuigt en eene zeldzame zelfverloochening aanwijst; een stuk, dat in de geschiedenis van het vaderland eene roemvolle plaats bekleedt. Die drie Ministers hebben later een stuk geteekend, in strijd met die beginselen, waarin het vorig ministerie werd gegispt en waarin zij dus de afkeuring hunner eigen daden ter neder schreven. Hij betreurt voorts bij dit aangelegen onderwerp de afwezigheid van den Minister LIGHTENVELT en betoogt uit de antecedenten der Ministers VAN HALL en DONKER CURTIUS het heterogene der tegenwoordige zamenstelling van het ministerie. Hij vreest dat men van lieverlede weder komen zal tot een toestand, ook in het staatkundige, waaruit men zich met zoo veel moeite had losgerukt. Deze wet zal, indien ze bestemd is om te bevredigen, geen doel treffen: het middel is erger dan de kwaal. Mogt zij al geschikt zijn de eene helft der bevolking te bevredigen, zoo wordt de andere helft ten hoogste gegriefd. De gevolgen dezer wet zijn onberekenbaar en bedenkelijk.

De MINISTER VAN OORLOG acht zich verpligt den vorigen Spr. te beantwoorden. Deze heeft hem beschuldigd van tegenstrijdigheid in zijn gedrag; dat verwijt is onjuist en onregtvaardig. Toen hij in het Ministerie trad, was het stelsel van *laissez-faire* daar reeds aangenomen. Zijn gevoelen werd daarover niet gevraagd; had men dit gedaan, hij had zich daarmede kunnen vereenigen, omdat ook hem het stelsel dat Staat en kerk van elkander afgescheiden zijn, zeer toelacht. Toen hij echter later de omstandigheden gade sloeg, die van ernstigen aard waren, en toen hij de onrust bespeurde die zich in het land openbaarde, toen meende hij, dat er toch wel eenige punten waren, nopens de betrekkingen tusschen kerk en Staat, welke bij de wet konden worden geregeld. En zoo daaromtrent nog eenigen twijfel mogt hebben bestaan, dan hebben de vele redevoeringen, gedurende deze beraadslagingen gehouden, hem van de gegrondheid van dat gevoelen volkomen overtuigd.

De *Min. v. Buitenl. Zaken*, de heer VAN HALL, meent dat, nu deze algemeene beraadslagingen, reeds gedurende eenige dagen hebben geduurd en reeds zoo vele leden het woord hebben gevoerd, het oogenblik daar is, dat ook de ministers zich in de discussien mengen. Hij doet dit te meer, omdat hij vreest dat als deze beraadslagingen op den tegenwoordigen voet voortgaan de tijd te kort zou kunnen zijn om dit ontwerp naar behooren in de tegenwoordige zitting, in de beide kamers te kunnen doen behandelen. De ministers achten zich dus verpligt hunne verantwoordelijkheid te dekken; zij vragen thans het woord, niettegenstaande er nog vele leden zijn ingeschreven; opdat men hun niets kunne verwijten; hadden zij vroeger in de beraadslagen het woord gevoerd, zoo ware de loop daarvan gestremd.

De verdediging van het ontwerp van wet behoort eigenaardig tot de taak van den Minister van Justitie. Al wat dus over de ongrondwettigheid van deszelfs inhoud en van de artikelen gezegd is, zal door dien minister worden beantwoord. Daar hij tijdelijk voorzitter was van den Raad van Ministers, waarin het besluit genomen is, tot het opstellen en de aanbieding van dit ontwerp, is hem de taak opgedragen eenige hoofdpunten te behandelen, die ter sprake gebragt zijn en, voor zoover zij in verband met dit ontwerp kunnen worden beschouwd. Zijne taak is dus slechts zeer secondair, en hoezeer hij verschillende punten te behandelen heeft, zal hij dit zoo kort mogelijk trachten te doen, daar, zijns inziens, het Staatsbelang vordert, dat de beraadslagingen niet noodeloos worden gerekt. Op den voorgrond plaatst hij, dat men der Regering verweten heeft, dat zij in hare memorien van toelichting en beantwoording zoo schraal zou geweest zijn; maar let men op het verslag der Kamer, waarbij de twee meeningen werden blootgelegd, dan is dat verwijt ongegrond, daar het de taak der Regering was om in hare stukken slechts eene meening te ontwikkelen. De Minister begint met het punt der afwezigheid van den heer LIGHTENVELDT, den geachten Minister voor de zaken der R. C. Eeredienst. Men heeft daarin eene rede van beklag gevonden, omdat, naar men zeide, de belangen van het R. C. kerkgen. bij de behandeling van dit ontwerp niet werden behartigd en voorgestaan. Hij antwoordt al dadelijk dat de ministers in dat opzigt naast de kamer staan, want ook in de commissie van rapp. heeft er een lid van dat kerkgen. ontbroken. Dat de afwezigheid des ministers heeft moeten plaats hebben, spijt zijne ambtgenooten. Dit moest echter geschieden; hoe veel leed hun dit echter ook veroorzaakte, het staatsbelang vorderde het echter. Intusschen zijn al de ministers verpligt de belangen van al de kerkgenootschappen te behartigen. Zij geven hun ook ter harte. Men vergete daarbij niet, dat zelfs de afwezige minister ook belast is met de behartiging der zaken van de bisschoppelijke clerezie. Men zou het beklag kunnen deelen, zoo hier sprake was van eene voortdurende afwezigheid, maar men kan de gegrondheid daarvan niet begrijpen, nadat het onderzoek van het wets-ontwerp voor de afreis in het kabinet was afgeloopen, zoodat de bedoelde belangen bij die gelegenheid daar verdedigd zijn. Ook in deze vergadering worden de belangen van dat deel der bevolking, dat men op het oog heeft, zeker vertegenwoordigd. Hij behoeft slechts te wijzen op het lid der kamer, die vroeger min. voor de zaken der R. C. Eeredienst geweest is. Zoo vele redevoeringen hebben het aangetoond, dat die belangen met ijver en warmte behartigd worden. De belangen van dat kerkgenootschap zijn in het kabinet verdedigd; zij zijn en worden door vertegenwoordigers in deze Kamer voorgestaan; het geschiedt ook door de ministers, voor zoo verre deze met de meergemelde belangen mogten bekend zijn. De ministers hebben de overtuiging, dat de belangen van het R. C. kerkgenootschap door dit ontwerp niet worden gekrenkt of gekwetst. Ware dit het geval het zou zijn tegen hunne overtuiging en tegen hunne bedoeling.

Wat de vraag aangaat of de minister LIGHTENVELT voor of tegen dit wets-ontwerp gestemd was, niemand zal hem kunnen bewegen mede te deelen wat in den ministerraad mogt zijn voorgevallen. Wat daarvan ook zij, dit is zeker, dat de Heer LIGHTENVELT over het tegenwoordig ontwerp geen oordeel heeft kunnen vellen. Het is toch aanmerkelijk gewijzigd: de eed is weggelaten; art. 1 is verduidelijkt; art. 6 geheel veranderd. Men heeft ook gezegd en het tot een verwijt gemaakt dat er geen Kath. te vinden was, die zich tijdelijk met de portefeuille van het ministerie voor de R. C. Eeredienst heeft willen belasten. Op zich zelf zou dit geene bevreemding kunnen baren, omdat het zeer moeijelijk zou zijn, kort voor de aanbieding van dit ontwerp vreemd in het kabinet te treden, dat eene zoo omvattende en gewigtige taak te vervullen had. Evenzoo was het in 1843 bij de moeijelijke financiële omstandigheden, zeer bezwarend om voor de behandeling der staatsbegrooting eenen nieuwen Minister van Financiën te doen benoemen. Toen heeft men een minister in het kabinet zelf gezocht, die met den staat van zaken bekend was en wien tijdelijk de portefeuille van Financiën werd opgedragen. Toen heeft de oppositie van dien tijd, die intermaire waarneming tot eene beschuldiging tegen het ministerie gemaakt, en ze zelfs als eene misdaad aan hetzelfde verweten. Op grond daarvan heeft men zijne stem aan de begrooting onthouden, en nu maakt men het tot een verwijt, dat men de plaats van een afwezig minister niet tijdelijk heeft vervuld. Neemt hij de onderstelling echter aan, dat sommigen voor die betrekking zouden hebben bedankt, dan kan daaruit geen verwijt aan het ministerie gerigt worden, maar wel aan hen, die de belangen van het R. K. kerkgenootschap had kunnen behartigen, doch dit geweigerd hebben, zoo die weigering heeft plaats gehad. Het geheele stelsel dat men ontwikkeld heeft kan echter niet opgaan, omdat het op die wijs van een enkel minister zou kunnen afhangen, den geheelen raad te dwingen en de vaststelling eener wet, wier spoedige daarstelling door al zijne ambtgenooten wenschelijk wordt geoordeeld, te doen verschuiven.

Men heeft het ontwerp uit tweederlei oogpunten bestreden. Aan de eene zijde gaf men te kennen, dat de godsdienst-vrijheid aan banden wierd gelegd en dat er een ondragelijker toestand, ten gevolge daarvan zou geboren worden. Aan de andere zijde noemde men het ontwerp onvolledig en niets afdoende. De uiting dier beide meeningen levert het beste bewijs op, dat de Regering geen partij trekt noch voor den een noch voor den ander, dat zij alle godsd. meeningen eerbiedigt en dat zij zich boven alle partijdigheid of vooringenomenheid verheft. Hij doet echter opmerken, dat men in het algemeen wel klagten over aanranding der godsdienstvrijheid heeft gehoord, maar dat men in gebreke gebleven is, eenig bewijs bij te brengen, dat bij eenig art. van dit ontwerp een der kerkgenootschappen aan banden zou worden gelegd, wat betreft de vrije uitoefening der godsdienst binnen de gebouwen, in zich zelven. Het ministerie wil geene suprematie van den staat over de kerk, maar evenmin van de kerk over den Staat. Aan hen die meer verlangen, dan er in dit ontwerp is opgenomen, vraagt hij, wat daarin nog kan voorkomen als men in overeenstemming met de bepalingen der Grondwet blijven wil.

De minister, de bedenking opnemende, dat het hier eene gelegenheids-wet zou gelden, meent dat men de Regering dank moet zeggen, zoo het eene gelegenheids-wet ware, dat zij tot eene openbare en plegtige beraadslaging heeft aanleiding gegeven, waaruit juist kan blijken op welke grondslagen de godsd. vrijheid in ons land steunt. Ieder gewis verheugt zich, dat het vuur thans aan het bedaren is; de beraadslagingen tot nu toe gehouden, bewijzen dit. Allen wenschen tot de blussching bij te dragen. Van zijne zijde dus geene oprakeling, hij zal zich aan geene recriminatien schuldig maken. Aan de voorzigtigheid der vergadering moet alle hulde gebragt worden. Die zal tot de blussching toebrengen. Hij neemt echter den toestand van het land, zooals die was op het oogenblik toen de tegenwoordige ministers door den Koning in den Raad werden geroepen. Over de oorzaken der spanning, die ontstaan was, zal hij niet uitweiden. Het is hem echter niet gebleken, dat, zoo als straks een der leden te kennen gaf, er geld zou zijn uitgedeeld, om de beweging aan te zetten. Hij onderzoekt naar geene oorzaken; hij zal zich wel wachten de eerste te zijn om in deze discussiën eenig hatelijk woord uit te spreken; hij neemt dus den toestand aan, dien de ministers hebben gevonden. Het ministerie heeft, kort na zijne optreding, zijn programma bekend gemaakt. Het meent daaraan getrouw te zijn gebleven; het hoopt dit ook in het vervolg te doen. Naar aanleiding daarvan is [illegible] en voorzigtig het stilzwijgen in acht te nemen over vele punten, door den laatsten Spr. in het midden gebragt, ook omdat het niet te wenschen is, dat de plaats hebbende beraadslagingen worden bedorven, ze in staatkundige discussien ontaarden, en men daardoor van het eigenlijke punt worde afgeleid. Bij de behandeling van het adres van antwoord is niemand in de Kamer tegen het programma opgekomen. Op dat programma zijn de vertegenwoordigers door de kiezers naar deze Kamer gezonden. Ieder der leden moet weten met welke bedoelingen dit geschied is. Hij neemt dan den toestand van het land aan, zoo als het ministerie dien bij zijn optreden heeft gevonden. Hij plaatste zich daarbij op het standpunt van den eersten Spr. van Breda, die verklaard heeft te begrijpen dat er in de begrippen en het gemoed der bevolking eenen onaangenamen indruk was ontstaan, hetgeen die spr. daaraan toeschreef, dat de beginselen onzer Gwt. nog niet voldoende bij de bevolking wortel hadden geschoten. Nu vraagt hij of als men dit aanneemt men dan geregtigd is, dat ontwerp eene gelegenheids-wet te noemen. Immers, waardoor zal wel het meest eene volkomene ontwikkeling van grondwettige beginselen worden verkregen, door stil te zitten, door het voeren van geheime onderhandelingen, die nog verkeerd zouden geëxpliceerd worden, dan wel door de aanbieding van een ontwerp, door het uitlokken van openbare discussiën en van het nemen eener plegtige beslissing?

De gelegenheid, de omstandigheden, geven dus aanleiding tot eene wet; zonder dat deze daarom eene gelegenheids-wet zijn. Naarmate de behoefte dringender is, moet daaraan ook spoediger worden voldaan. Dit nu was hier het geval. De Gwt. stelt in beginsel de vrijheid van godsdienst vast. Zij wil geene willekeur, geene losbandigheid; geene suprematie. Tot regeling van de grondwettelijke bepalingen was er sedert 1815 eene wet noodig, maar de behoefte daaraan heeft zich niet doen gevoelen, omdat alle kerkgenootschappen volkomene vrijheid genoten en alle gezindheden vrijelijk hare godsdienst uitoefenden. Daarbij kwam, dat de kerkgenootschappen zelfs meer dan noodig was, het staatsgezag erkenden en zich aan hetzelve onderwierpen. Waar uitzondering plaats vond werd wettelijk verzet met goeden uitslag bekroond. Laat men nu het *Collegium Philosophicum* en de afgescheidenen er buiten, dan mag men gerust zeggen, dat er hier te lande steeds volkomene vrijheid van godsdienst heeft bestaan; grooter zelfs dan in eenig ander land. Het staatsgezag heeft meer op het gebied der kerk gewerkt, dan eigenlijk mogt plaats hebben. Men heeft dat geduld omdat daarvan geen misbruik werd gemaakt. Nu wordt echter onverwacht het stelsel van geheele afscheiding van kerk en staat verkondigd; nu wordt eene nieuwe organisatie vastgesteld in het oog der bevolking, uit den vreemde afkomstig. Eene organisatie waaruit het bleek, dat hij, van wien ze afkomstig was, verkeerd was ingelicht nopens den aard, het karakter en de geschiedenis van ons volk. Eene organisatie die het grootste deel der bevolking moest schokken en onaangename indrukken veroorzaken, eene organisatie die genoemd werd „herstel van hetgeen in de 16e eeuw hier te lande bestond" en die met opoffering van het dierbaarste bloed des tijds was afgebroken. Toen ontstond de behoefte aan eene wet, opdat onder den dekmantel der vrijheid, het staatsgezag niet zou verdwijnen en verijdeld worden; opdat rust en orde konden worden gehandhaafd en ten einde de koning aan zijne grondwettige verpligting zou kunnen voldoen door te waken dat alle de kerkgenootschappen zich houden binnen de palen van gehoorzaamheid en de wetten van den Staat; die behoefte was dringend niet alleen uit die oogpunten, maar ook in het belang van het betrokken kerkgenootschap zelf, dat in geene aanraking met de regering komen kan; zoolang zij, die als hoofden der kerk optreden door de Regering in die betrekkingen zijn erkend.

Men heeft opgemerkt, dat er geene wet noodig was; dat de Koning waken moet; dat men dus inbreuk op een koninklijk regt maakte, en dat zoo er regeling noodig ware, die bij besluit had kunnen geschieden. Z. Exc. vraagt het of, zoo het thans voorgedragene in een besluit ware vervat, of men dan voldaan en tevreden zou geweest zijn. Hij twijfelt daaraan.

Men is het eens, dat de onrust wijken moet, dat de spanning moet ophouden; maar men weet ook, dat de Nederlander voor de wet en niet voor de willekeur vreest. Met genoegen heeft hij een der sprekers hooren verklaren, dat, wat er ook gebeure, de Katholijken zijn en zullen blijven getrouwe onderdanen van den Koning. De ministers zeggen dit evenzeer van alle van 's Konings onderdanen, omdat trouw aan den Koning en eerbied voor de wet het aangeboren kenmerk van iederen Nederlander is. Uit dien hoofde heeft de vrees geen weerklank bij de ministers gevonden, wat men hun ook over de gevolgen heeft voorgehouden. De Regering des Konings zou niet aarzelen, ware het noodig, de wet te handhaven en te doen naleven, maar zij gelooft tevens, dat zij tot geene andere maatregelen, dan de voorgedragen wet, hare toevlugt zal behoeven te nemen. Hij die zich aan onwettigen weerstand zou schuldig maken, zou daarvan het eerste slagtoffer zijn, maar in die onzalige gedachten zal hij zich niet verder verdiepen.

Zelfs de uitvoering van het meest gewigtige artikel der wet is op behoorlijke wijs voorbereid. Zonder aarzeling zal men men al hare bepalingen toepassen. Wat de spanning der gemoederen betreft, die door de aanbieding van dit ontwerp zou zijn ontstaan, — het is mogelijk dat enkelen buiten de Kamer getracht hebben die op te wekken, doch zoo de bepalingen, daarin voorkomende, bij Kon. besluit waren genomen, zou dan de spanning minder geweest zijn? Neen, dan zou zij na het Kon. besluit aangevangen zijn zonder dat er een einde van te voorzien was.

Eindelijk verdedigt de minister zich, voor zoo ver men zich in den loop dezer beraadslagingen op zijne meening vroeger geuit, heeft beroepen. Hij maakt de vergadering opmerkzaam op hetgeen door hem gezegd is en onder welke omstandigheden dit is geschied.

Hij heeft niet gesproken over de middelen om de organisatie ten uitvoer te leggen, daartoe wordt eene wet gevorderd. Wat hij gezegd heeft sloeg meer op den loop der onderhandeli,ngen; hij was steeds tegen het sluiten van een concordaat, omdat hij dit in strijd met het staatsgezag, door den Koning uitgeoefend, oordeelt. Hoeveel reden er ook bestaat van tevredenheid over de houding van den Paus, na de optreding van dit ministerie, moet mij toch zeggen, dat geen vreemde en bepaald niet de Paus, het regt moet hebben om regten voor de onderdanen des Konings te mogen reclameren. Uit het oogpunt van het staatsgezag en van de godsdienstige vrijheid is hij tegen een concodaat. Wat overigens de delegatie van magt en regten betreft, weet hij niet of die in de beginselen van de R. C. Godsd. ligt. Wat hij dus gezegd heeft, sloeg op de mogelijkheid van de sluiting van een Concordaat; al zijne ambtgenooten kleven dat gevoelen aan. Het aangevoerde en het geheele ontwerp staat in naauw verband met zijne gevoelens omtrent godsdienstige verdraagzaamheid, waarvan hij, gedurende zijn geheele leven, zoo vele blijken gegeven heeft. Vrijheid in godsdienstige zaken staat hij voor, maar te gelijk ook eerbied voor het gezag van den Staat en onverzettelijken tegenstand tegen allen, die het mogten trachten te ondermijnen.

Na de schorsing der zitting, heeft de Minister van Justitie, de heer DONKER CURTIUS, de wet uit een grondwettig oogpunt verdedigd en hare strekking in het licht gesteld.

De heer VAN DOORN, Minister van Finantiën, heeft zijn gedrag geregtvaardigd, door te trachten aan te toonen, dat zijne medewerking aan deze wet geenszins in strijd zou zijn met zijne vroegere handelingen en woorden.

De Heer DE BRAUW, voorstander van de wet, verklaart op dit oogenblik van het woord af te zien.

De Heer JESPERS betoogt in het breede de ongrondwettigheid en de onaannemelijkheid van de wet, vooral uit het gezigtspunt, dat de Grondwet geen gemengd terrein toelaat en dus de Regering onbevoegd maakt, om ten aanzien van kerkelijke zaken, in overleg te treden of te beslissen.

De Heeren VAN RAPPARD en OOSTING verklaren even als de heer DE BRAUW van het woord af te zien, maar tevens, dat zij zijn vóór de wet.

De Heer VAN AKERLAKEN volgt dit voorbeeld niet, en motiveert breedvoerig de bezwaren, die hij heeft tegen de wet. Zijne stem zal hij doen afhangen van de wijzigingen en verbeteringen, welke de wet nog zal kunnen ondergaan.

Wegens het vergevorderde uur wordt als nu de verdere discussie verdaagd tot morgen, ten tien ure; als wanneer de Heer GROEN VAN PRINSTERER het eerst aan het woord zal zijn.

[*De redevoeringen van de heeren* DONKER CURTIUS *en* VAN DOORN *zullen morgen, meer breedvoerig, worden medegedeeld.* RED.]

Buitenland.

De *Turksche* zaken hebben in de zitting van het Lagerhuis van den 16 eindelijk het onderwerp eener bepaalde mededeeling van Lord J. Russell uitgemaakt.

Uit zijne verklaring volgt, dat de bekende voorstellen door de in de zaak betrokken mogendheden aangenomen zijn, doch dat de regeling van het geschilpunt niet als voltooid zal worden beschouwd, dan wanneer de Vorstendommen ontruimd zullen zijn. De minister had grond om te gelooven, dat het bevel tot den aftogt van de Russische troepen gegeven was, maar zoolang die nog niet werkelijk had plaats gehad, zou de Britsche vloot in de nabijheid der Dardanellen verblijven. Lord J. Russell heeft zijne rede geeindigd met te verklaren dat, zijns inziens, *de vrede der wereld verzekerd was.*

De keizer der Franschen heeft soortgelijke verklaring gedaan, bij gelegenheid van de groote feesten, welke dezer dagen te Parijs hebben plaats gehad. „Het streelendste voor hem was, (zoo zouden zijne woorden aan den Engelschen gezant geluid hebben), dat de vrede van Europa, ondanks alle moeijelijkheden, behouden was, zonder dat aan de waardigheid of de eigenliefde van eenig volk was te kort gedaan."

Lord J. Russel heeft in zijne opgemelde mededeeling bijzonder ook aangedrongen op de handhaving van Turkije's onafhankelijkheid, op het hoog gewigt daarvan voor Engeland, en op de noodzakelijkheid dienvolgens om met Frankrijk in een naauw verband te blijven, waartegen zich thans niets verzette.

Eene woordenwisseling is daarop over de zaak ontstaan, welke bij het vertrek der berigten nog niet was afgeloopen.

Het *Weener* dagblad van gister, Woensdag, behelst een besluit des Keizers, waarbij de staat van beleg der hoofdstad, voorts van Praag en andere steden in Boheme met den 1sten September aanstaande wordt opgeheven.

De hertogin van *Brabant* is, op HD. reis naar Belgie den 15 te Dresden aangekomen.

De groot hertog van *Saxen Weimar* heeft den landdag tegen den 28 bijeengeroepen, om in diens tegenwoordigheid den eed op de staatsregeling af te leggen.

De geschillen tusschen *Oostenrijk* en *Zwitserland* zijn nog verre van geschikt. Het eerstgenoemde rijk sluit de grenzen nog gedurig af; en Zwitserland verstrekt zich, onder anderen, aan de linie van den St. Gothards-berg.

Uit *China* heeft men berigten, volgens welke Amoy mede in de handen der opstandelingen was gevallen, en wel na eene zoo zwakke verdediging van de Tartarijsche Chinezen, dat het meer en meer blijkbaar wordt, dat de opstand de overhand zal behouden en in den geest der bevolking diep is ingedrongen. De troepen, die Amoy bemagtigd hebben, waren van al het noodige voorzien en hebben zich hier aan geene wreedheid schuldig gemaakt, gelijk bij de verovering van Nanking het geval is geweest. Zoowel de troepen, als de bevolking van Amoy, hebben met groote zorgvuldigheid gewaakt, dat de Europeeërs en hunne bezittingen geen letsel leden.

Binnenland.

's Gravenhage, 18 Augustus.

Z. M. heeft verleend de navolgende pensioenen: als aan W. G. M. van der Mee, ontvanger der dir. bel. te Schiedam. ƒ1642 G. H. van Boelens, id. te Drogeham c. a, ƒ1086; J. G. Walger, rijks-roeijer te Rotterdam ƒ1339; J. C. van der Kellen, visiteur der in- en uitg. regten en accijnsen te Vlieland, ƒ921; J. H. Tol van der Meulen id. te Rotterdam. ƒ1105; J. van der Elst, idem. ƒ1169; J. A. Brugman, idem. ƒ935; J. M. Bouwens commies der 1ste kl. bij 's Rijks belastingen te Oirsbeek. ƒ302; C. Huigens, idem te Goor, ƒ293; J. H. Sonneville, idem te Enter. ƒ481; P. J. Derks, brievenbestelder aan het postkant. te Naarden. ƒ32; J. B. Bogaarts, schatter van het slagtvee te Rijsbergen. ƒ55; J. K. Velthuizen, rijks-tolgaarder te Buitenpost. ƒ164; P. R. van den Broek, wed. van J. H. Heijl, in leven ontvanger der directe bel. en acc. te Zevenbergen, ƒ956; C. van Daebel. wed. van J. Dijkshoorn, in leven commies bij 's Rijks entrepôt te Rotterdam, ƒ207; J. C. Kistemaker wed. van P. Engesmit of Engesmet, in leven commies der 1ste kl. bij 's Rijks bel. te Dongen. ƒ195; A. G. Lendeboom, wed. van J. Meijer, id. te Harlingen. ƒ148; H. Berends, wed. van J. Andries, id. 2de kl. te Havelte. ƒ222.

De Minister van Binnenlandsche Zaken, heeft ter kennis gebragt van belanghebbenden, dat er den 1 october in 's Rijks Veeartsenijschool te *Utrecht* als kweekelingen kunnen worden opgenomen, tegen betaling van ƒ350 per jaar. Zij die hun zestiende jaar hebben bereikt, doch niet ouder zijn dan vier en twintig jaren en bij examen doen blijken kennis te bezitten van: *a.* de rekenkunst, bijzonder de gewone en tientallige breuken, met toepassing op het Nederlandsche stelsel van maten en gewigten; alsmede van de meetkundige evenredigheden en het trekken van den vierkants-wortel in getallen; *b.* de gronden van spraakkunst der Nederlandsche taal; *c.* de gronden der algemeene Vaderlandsche geschiedenis; *d.* de beginselen der aardrijkskunde; dat aan het zelfde examen zijn onderworpen, doch den leeftijd van achtien jaren behooren te hebben bereikt, zij die, tegen betaling van ƒ100 per jaar, in de school alleen onderwijs en niet tevens huisvesting en verpleging wenschen te ontvangen; dat de adspiranten, die tot het examen verlangen te worden toegelaten, zich daartoe in persoon of schriftelijk, mits portvrij, vóór den 15 *September* e. k. bij den directeur der school moeten aanmelden; onder overlegging van een extract uit het geboorteregister, een bewijs van goed gedrag, afgegeven door het gemeentebestuur hunner woonplaats, en een bewijs van te zijn gevaccineerd of de natuurlijke pokken te hebben gehad, afgegeven door een erkend geneesheer.

Op den 15den Augustus jl. is de dienst, door middel van den onderzeeschen telegraaf, tusschen 's Gravenhage en Groot-Brittannie, voor het algemeen opengesteld.

De prijs voor een berigt van 's Gravenhage naar de meeste plaatsen in Groot-Brittannie is voor een tot twintig woorden *f* 4.50 voor elk woord boven de twintig woorden *f* 0.25, voor elk tiental woorden, boven de twintig *f* 2.25, bovendien wordt *f* 0.30 bestelloon voor elke tien minuten afstands van het britsche kantoor van bestemming gerekend.

Bij berigten in geheim of cijfers, worden elke twee letters van een onverstaanbaar woord, gelijk elke lettergreep van een bekend woord, dat geen deel is van verstaanbaren volzin, alsmede elk cijfer, voor één woord gerekend.

—

Berigten naar *Piacenza* kunnen thans mede langs de Belgische lijnen worden verzonden. Voor een enkelvoudig berigt naar deze plaats wordt betaald: te Dordrecht, 's Gravenhage en Rotterdam 13.20 gl. te Amsterdam, Arnhem en Utrecht 14.40 gl.

---

* Z. M. de koning, heeft gisteren ten 6½ ure in een bijzonder gehoor ontvangen Z. Exc. den Jhr. Mr. von Scherff, buitengewoon gezant en gevolmagtigd minister bij den Duitschen Bond, van het Nederlandsche Hof.

In deze residentie is aangekomen en in het hôtel *de Oude Doelen* afgestapt, graaf van Hogendorp, raad van Ned. Indie.

De Minister van Finantiën heeft bekend gemaakt, dat de rentebetaling op het grootboek der 3 percents nationale schuld over het halfjaar, verschijnende primo September 1853, zal geschieden, van Donderdag 1 tot en met Vrijdag 9 dier maand en vervolgens over al de nog verschuldigde halfjaren, op alle werkdagen (met uitzondering van den Zaturdag), van Maandag den 12 September tot en met 15 Januarij 1854.

Prins en prinses Hendrik der Nederlanden zijn den 14den des avonds op het kasteel Wolferdange aangekomen. HH. KK. HH. zijn in de voorstad van Clausen door den president van het genootschap scherpschutters begroet, dat hun op 4 September een feest zal geven. De gemeenteraad van Luxemburg heeft eene som van fr. 4,000 toegestaan voor een bal en een diner door de Stad aan het vorstelijk paar aan te bieden.

Bij de verkiezing van drie leden van de Prov. Staten van Noord-Holland, in de plaats van de heeren de Bosch Kemper, des Amorie van der Hoeven en van der Oudermeulen, zijn gekozen de heeren Mr. A. Brugmans, Mr. H. A. van Lennep en Jhr. P. H. Bicker.

Bij de verkiezing van een lid voor den gemeenteraad te Amsterdam heeft niemand de volstrekte meerderheid verkregen; er moet dus eene herstemming plaats hebben tusschen de heeren P. Keer en W. F. Heshuijsen.

De belangrijke werkzaamheden aan 's Rijks marinedok te Willemsoord verrigt, spoeden ten einde, nadat zij de aandacht van een aantal deskundigen hadden opgewekt. Ook die aan de nieuwe koopvaarders-schutsluis gaan goed vooruit en ook daar ontbreekt het niet aan nieuwsgierigen en belangstellende vreemdelingen.

De boekhandelaar H. A. M. Roelants te Schiedam, zal uitgeven een werk, getiteld: *Handelingen van de Regering en de Staten-Generaal* over de grondwets-bepalingen nopens de godsdienst; de organisatie der kerkgenootschappen en meer bijzonder die der R. K. kerk en het staatstoezigt op de kerkgenootschappen. Dat werk zal behelzen eene volledige verzameling van al de officieële en verdere belangrijke stukken en redevoeringen over die onderwerpen, zoo mede over de wetsvoordragt omtrent de kerkgenootschappen.

Dit werk zal worden gesplitst in drie afdeelingen:

1e. Afd: De Handelingen van de Regering en de Staten-Generaal over het zesde hoofdstuk der Grondwet van 1848 (*van de Godsdienst*).

2e Afd. De organisatie der kerkgenootschappen in 't algemeen, en meer bijzonder de Roomsch-Katholijke kerkregeling met wat verder daarmede sedert Maart jl. is voorgevallen of daarover verhandeld.

3e. Afd. De geschiedenis van het op dit oogenblik aanhangige wets-ontwerp tot regeling van het toezigt op de onderscheidene kerkgenootschappen.

** Onze Leijdsche correspondent schrijft ons, dat het berigt over de Leijdsche Rederijkerskamer *Vondel* wel *interessant* mag heeten.

a. in een tijd, dat men de kerkgenootschappen aan banden wil leggen, waar doel en strekking openbaar is, maar het regt van vereeniging en vergadering ongeregeld laat, waaruit misbruiken kunnen ontstaan;

b. om de rigting te kennen, die in sommige *letterkundige maatschappijen en vereenigingen* zich openbaart of voortgeplant wordt, en welligt eene *breuk* kan achterlaten, ten nadeele der goede zaak.

Dat berigt zou *nog meer interressant* worden, zoo de toelichting van Bestuurderen had vermeld:

de inleiding en inhoud van het voorgesteld besluit door een achtenswaardig lid;

de eigenaardige wijze, waarop het voorstel werd ondersteund;

de roerende woorden, waarmede het voorstel werd ontvangen door het bestuur;

de neerslagtigheid, die het besluit veroorzaakt onder de jeugdige werkende leden na de hartstogtelijke opgewondenheid, die bij hen in de laatste weken omtrent de politieke zaken was opgewekt en, gelijk te regt werd opgemerkt, eene soort van *schommeling* had te weeg gebragt.

** Uit Leijden wordt ons geschreven: De aangekondigde openbare verkoop van een gedeelte der drooggevallen gronden van het Haarlemmermeer heeft Dingsdag ll. aan het Warmonderhek ten overstaan van den Notaris *Baskey* plaats gehad. — Niettegenstaande *van wege de Stad* Leijden bij deurwaardersacte was verzet gedaan tegen het plan van verkoop, is alles verkocht tegen den gemiddelden prijs van p. m. *f* 730 voor ieder bunder, en naar wij vernemen zijn de verkochte gronden in drie groote partijen voor *f* 575,000 overgegaan in handen van de HH. *van Voorst* en *Rutgers van Rozenburg* te Amsterdam en *Bronkhuyze* te Leyden.

× Uit Assen, schrijft men ons van den 16den: De gemeenteraad alhier heeft in zijne vergadering op heden onder anderen met algemeene stemmen besloten, gevolg te geven aan het verzoek, door den Generaal-Majoor *Verhorst* te Groningen bij zijne op den 13 dezer gehouden inspectie over de alhier in garnizoen liggende compagnie gedaan; tot aanmerkelijke vergrooting en vertimmering der bestaande kazerne ten einde de compagnie in 1854 tot een bataillon te kunnen vermeerderen. De Raad is daartoe geleid uit aanmerking van het groote nut, dat uit een vermeerderd garnizoen voor deze stad kan voortvloeijen,

---

Op den 15den had te Groningen de aanbesteding plaats voor de stedelijke gaz-fabriek. Aannemers zijn geworden de heeren J. Tenseling, te Groningen, voor de gebouwen der fabriek à *f* 101,900; de heeren D. A. Schretlen en Co. te Leijden, over de gazhouders à *f* 31 per 100 Ned. ponden; de heeren J. W. Bertrant en Zn., te Leyden, voor de lantaarns à *f* 765 per stuk; de heeren L. J. Enthoven en Co., te 's Gravenhage, voor de gaspijpen à *f* 9,41 per 100 Ned. ponden; terwijl door de heeren de Waal en Co. te Utrecht ingeschreven is voor al het gegoten en gesmeed ijzerwerk op en in de fabriek voor *f* 1208 per 100 ned. ponden, à *f* 18.12 voor iederen lantaarnpaal en à *f* 8,92 voor iederen lantaarn-branche.

Advertentiën.

Prijs-Courant der Effecten.

AMSTERDAM, 18 Augustus 1853.

Nederland.	Pct.		Rusland.	Pct.	
Ned. W. Schuld.	2½	63¾ 13/16	*Hope* 1798/1816	5	108¾ 9…
Dito Certificat..	3	76¾ 13/16	Dito 1828/1829	5	108
Dito dito .	4	95 9/16 5/8 9/16	Cert. 1831/1838	5	
O. I. Leening.	4		Dito Dito	4½	
Amort. Syndic.	3½		Dito *Hope* . . .	4	
Hand.-Maats. .	4½		Dito *Stieglitz*. .	4	
Belgie.			Dito dito 5e Ser.	4	
Certificaten. . .	2½		Inschr. Assig. .	6	
D° *Rothschild*.	2½	53¼	Certific. dito.. .	6	
Frankrijk.					
Obligatien. . .	3		**Polen.**		
Spanje.					
Nieuwe	1	23⅜ 7/16	Obligatien . . .	4	
Dito Buitenl. .	3				
D° Binnenl. 5/m.	3	43 7/16 ½	**Oostenrijk.**		
Bew. Sp. Com.			Metalliek . . .	5	82 9/16 7/8
Amort. Schuld.			Dito bet. Amst.	5	95½ 5/8
Portugal.			Dito letter B . .	5	95½ 5/8
Londen	5		Dito 1847 . . .	2½	42¾
Dito nieuwe . .	3	40½ ¾ 5/8	Dito 1851/1852	2½	42 11/16 5/…

Ned. Haarlemmerm. 5 pct. 102½; Philad., Bank-acti[en] 4⅝, 11/16; Mex., te Lond. 3 pct. 26¼; dito Onb. 26; Gre[n.] te Lond. p. s. 100 2½ pct. 23, ¼; dito Onb. 22 13/16, 3… 23; dito Uitg. 10⅛, ½; Venez. 3½ pct. 38¾; Uitg. P… 18¼; Coup. Ecuador 30½ cent.

Van de genoteerde fondsen waren Hollandsche, Spaansche [en] Russische onveranderd vast met weinig affaire, Oostenrijks[che] meer aangeboden. Portug. en Grenada's op nieuw hooger ge[…] met veel handel.

FRANKFORT, Woensdag, 17 Aug. 5 pct. Metaliek 8[…] W. Bank-aktien 1547; Loten fl. 250 126; 1 pct. Spa[…] 23½; dito 3 pct. 43½; wissel op Ween. 109¾.

De markt was algemeen flaauwer gestemd.

LONDEN, Woensdag 17 Augustus. Consols op tijd 9[…] Gren. 2 pct. 22¾; dito Uitg. 9¾; Peru 4½ pct. 84; B[ue]nos-Ayres 65.

PARIJS, Woensdag 17 Augustus. Fr. 4½ pct. op […] 104.90; dito 3 pct. op t. 8090; Spanje Binn. 3 pct. […] dito 1 pct. 23; Belgie 4½ pct. 98½; Rusl. 4½ pct. […] N. Metall. 5 pct. 97⅛; Piemont 98.

WEENEN, Woensdag 17 Augustus. Nieuwe Metall. […] dito Lett. B. 108; Bankact. 1405; Lomb. 5 pct. 99… v. fl. 250 139½; wissel Lond. 10.40; dito Parijs […] Zilver 9⅛.
